

# ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 198 ՏՄՍՆԵԽՈԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ Հինգշաբթի, 2 նոյեմբերի

1900

Հինգշաբթի, 2 նոյեմբերի ՏՄՍՆԵԽՈԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ № 198

Նախկին 10 ռուբլի, վեց ամսուր՝ 6 ռուբլի, երեք ամսուր՝ 3 ռ. 50 կ., ամիսը՝ 1 ռ., հատուկ 5 կ.:  
Բաժանորդ գրելու և թիֆլիսում միջնայն խմբագրատանը:

Խմբագրություն հասցեն՝ Тифлисъ, Редакция „Норъ Даръ“  
Համ Tiflis, Rédaction „Nor-Dar“

Խմբագրությունը բաց է ամեն օր (բացի տոհմ օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Ցայտարարությունները ընդունում են ամեն լեզուներով: Ցայտարարությունները բառին 2 կ., լեզվաբաններ համար կրկնապատիկ:

## ՆԵՐՈՒ

երի, որ  
100  
բանկա-  
3. Մե.  
զորդական.  
63

Ка

добра  
тѣла

Рига  
КИ.

11.

ДЪ

Въстѣна

Довѣство

и, поста-

добраго

водахъ съ

сѣхъ въ-

матеріаль-

вѣнствъ.

чной об-

чпавъ 1

а въ 1898

а въ 1898

Въстѣна

прежне

безъ про-

п. нава

герагура

АТНХИ

ЖЕН

уры, 13

иварскомъ

съ отдѣ-

омъ, 34

риетин

иоръ Мо-

анниа съ

и дѣ-

## ԲՈՎԱՆԴԱՎՈՐԹԻՒՆ

Առաջնորդող. — Բարեգործու  
թեան սեզոնին:  
Քրոնիկոն. — Լուրեր:  
Մեզ գրում են. — Ախալցխայից Գան.  
ձակից:  
Գ. Պոլսի հայ թերթերից:  
Անուշազրույթեան մատնուած դասա-  
կարգը:  
Թղթակցութիւններ. — Ա  
խալցխայից, Նամակ Գարսիսատանից,  
Մարաշի:  
Քաղաքական. — Թիւրքիա. Հարա-  
ւոյն Աթրիկա: Փրանսիա:  
Հեռագրութիւններ:  
Նամակ խմբագրութեան:  
Բանասիրական. — Վերի-Վարժա-  
տանը: Բարի հոգու և ազնիւ օրտի տէր  
մարդը:  
Տեղեկատուութիւններ:  
Ցայտարարութիւններ:

Թիֆլիս, 1 նոյեմբերի 1900 թ.

## ԲԱՐԵԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ՍԵՋՈՆԻՆ

Դեռ ձմեռը չհասած արդէն  
ձիւն եկաւ, և բարեգործութիւն  
անելու սեզոնը, իբրեւ աւանդու-  
թիւն, սկսուած է:  
Նրանք, որոնք մոռի դէմ կըռ-  
ւում են, գետից մազով ջուր են  
կրում. մոռի գաղտնիքը, ոյժը  
փոփոխութեան մէջ է. իսկ մեր  
ժամանակներում մարդիկ իրենց  
բոլոր նիստ ու կացով, իրենց  
կրթութեամբ փոփոխութեան են  
վարժուած, զի փոփոխութիւնը  
մարդկանց սթափեցնում, թար-  
մացնում է. *varietas delectat*:  
Բարեգործութիւնը ձմեռուայ  
սեզոնին եթէ մոռի արգասիք էլ  
լինի, իւր բարերար ներգործու-

## ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

## ՎԵՐԻ ՎԵՐԾԱՅՈՒՆԸ

Յիշողութիւններից մի քանի դէպքեր ունեւ  
զէր առած, եթէ այն յօդուածը «Նոր-Դար»  
խմբագրութեան հետաքրքրէ ու քանի պէտք  
զայ, մտախնայելով էլ կըշարունակեմ, եթէ ոչ՝  
կըպեղ կըզգեմ, կայրեմ:  
Անեմ, որ 10 տարեկան կայրի:  
Ուսու-թըքական վերջին պատերազմի  
տարիներն էին. վախից ու երկուկից իւ.  
թըքանոց գիւղից փոխադրուեցին Ա.  
բալաբը:  
Ծնողներս տգէտ էին, բայց ուսման  
պարը գիտէին: Նրանց խօսակցութիւնը  
մի-գլուխ գիտուն մարդկանց մասին էր  
լինում, որոնց «բերնէն ուսումը կրթա-  
փութը» և որոնք փայլուն մեղայիներ ու  
լինում ունէին ստացած: Նրանք նախա-  
նէք մեռնում էին և ցանկանալով ցան-  
կանում իրենց որդեցն էլ նոյն ուսմամբ  
ու նոյն աստիճաններով տեսնելու: Զե-  
կաբեցնեմ. նրանք չէին ուզում, որ որ-  
դիւն իրենց պէս «կով» մեծանային. մի  
ցանկութիւն, որ տգէտներից շատ քչերն  
ունին: Բայց... «մինչև առուն ջուր կը-

թիւնն ունի բարերարութեանը  
վրայ. քաղցած մարդը եթէ հաց  
է ստանում, էլ չէ հարցնում, թէ  
ինչից զրգուած մարդիկ իրեն  
հաց տուին ուտելու. նա գործի  
բարոյական կողմի մասին մտա-  
ծելու ժամանակ չունի. նա շնոր-  
հակալ է, որ գտնուեց մի «բա-  
րերար», որ իրեն մի կտոր հաց  
տուեց:  
Այդպէս՝ բարեգործութեան սե-  
զոնն սկսուած լինելով, ցանկալի  
էր, որ մեր հասարակութեան մէջ  
այդ սեզոնին յայտնուող բարե-  
գործութիւններից օգտուէին ճշ-  
մարիտ խեղճները, ճշմարիտ օգ-  
նութեան կարօտները:

Կան ապրուստի միջոցներից  
զուրկ ընտանիքներ, օրուայ հա-  
ցի կարօտ, մերկ, ցուրտ ու խո-  
նաւ բնակարաններում իրենց օ-  
րերը միմնացնող, որոնք ողոր-  
մութիւն խնդրել չեն կարող, մու-  
րալ սովոր չեն, ամաշուում են...  
Այդպիսիներին պէտք է օգնել,  
և խնամել:

Բարեգործութեան սեզոնին  
զարգացական հաստատութիւննե-  
րի օգտին կոնցերտներ, ներկա-  
յացումներ են տեղի ունենում.  
սովորաբար գիմնապետներն ա-  
ւարտող, բայց միջոցներից զուրկ  
աշակերտների օգտին կանխաւ  
ներկայացումներ են տեղի ունե-  
նում, որոնց աջողութեան համար  
զարգացական վարչութիւնները և  
աշակերտներն իսկ աշխատանք  
չեն խնայում: Այսպէս՝ անցեալ  
հոկտ. ամսի ընթացքում Թիֆլի-  
սի 2-րդ և 3-րդ գիմնապետների  
նպաստի կարօտ աշակերտների

օգտին արքունական թատրո-  
նում ներկայացումներ տեղի ու-  
նեցան. ներկայական կողմից իսկ  
արդիւնքը գոհացուցիչ էր:  
Բարի օրինակին կրհնտեին ան-  
շուշտ և միւս դպրոցական հաս-  
տատութիւնները:

Արդեօք լաւ չէր լինի, որ  
ներսիսեան հոգեւոր դպրանոցի  
վարչութիւնն էլ հետեւը սոյն բարի  
օրինակին և մտածէր դպրանո-  
ցին աւարտող չբաւար աշակերտ-  
ներին նպաստ տալու մասին:

Եթէ կայ մի դպրոց, որտեղ  
չունեւոր աշակերտները, խեղճ,  
միջոցներից զուրկ աշակերտնե-  
րը մեծադոյն մասն են կազմում,  
այդ դպրոցը ներսիսեան հո-  
գեւոր դպրանոցն է:

Հոգաբարձուները, կարծում  
ենք, կոչուած են ամենից աւելի  
իրենց խնամքին յանձնուած  
դպրանոցի ներկայական հոգալու:  
Միթէ մեզք կըլինի, եթէ մի  
անգամ ներսիսեան դպրանոցի  
հոգաբարձութիւնը իւր աւանդա-  
կան անտարբերութիւնից զուրս  
զայ և հետեւէ միւս դպրոցական  
հաստատութիւնների բարի օրի-  
նակին:

Գանիցս իւր ժամանակին այդ  
մասին գրել ենք. այժմ էլ կա-  
րեւոր ենք համարում կրկնելու.  
բարի գործ կատարելու համար  
ուրելներէից օրինակ առնելն ա-  
մենին աւելորդ չէ, և ինչքան  
նպաստի, օգնութեան կարօտ  
պատանիներ կան այդ դպրանո-  
ցում:

Եւ հայրս մի օր ինձ վեր առաւ ու  
տարաւ Վերի Վարժատունը:  
Հայր ու որդի ահիւ, երկիւղի ներս  
մտանք առաջին պատահած դաստատունը:  
Տիգրան վարժապետն էր այն, ուսմո-  
րուս, սիրուններն մի երիտասարդ, որ  
զատը թրոնից ու ժպիտն երեսին մեզ  
գիմնաւորեց: Հօրս հետ խօսեց, խօսեց  
ու ձեռք գրեց գլխիս՝ ինչպէս տէրտէն  
է դնում «պահպանիչ» ասելիս: Յետ  
այնորիկ՝ առաջնորդեց մեզ մի այլ դա-  
սարան ու յանձնեց հաստիկ Հմայակ  
վարժապետին, որ ինձ բնէ:

Բոլոր աշակերտների ու հօրս ներ-  
կայութեամբ. պայուսակից հանցի մի  
հին հրահանգ քրիստոնէական վարդա-  
պետութեան, որ սովորել էի տանը՝  
մօրս մօտ, — մայրս այդ բնէ-գիմնի հոտն  
առել էր, — ու սկսեցի ջրի պէս կար-  
կալ:  
— Հաւատով բնէ ես:  
— Բերեալուեալ եմ:  
— Ի՞նչ բանով քրիստոնէայ եղար:  
— Սուրբ աւագանի շնորհով...  
Հմայակ վարժապետը, — ականջը  
կանչի, — հրեւում էր՝ կարողացածիցս  
զուր էր. էլ ուրիշ բանի մասին հարց ու  
փորձ չարեց, այլ նստեցրեց իւր դա-  
սարանի հիւսու նստարաններից մէկի  
վրայ՝ երկու գիւղացի աշակերտների  
մէջ տեղում: Աւ ինձ տուեց քարետախ

## ԳՐՈՆԻԿՈՆ

Ցայտի չէ ինչ հիման վրայ, «Բերթ.  
Վեդ. 3-ին տուում է, թէ Վեհափառ  
Կաթողիկոսի Պետրոսը մեկնելու  
ընթացքին է, բայց Նորին Օծութեան  
ուղեւորութիւնը յետաձգում է անորոշ  
ժամանակով: Մեր կողմից այսքան միայն  
կարող ենք կրկնել, որ, մեր ունեցած  
հաւաստի տեղեկութիւնների համաձայն,  
ս. էջմիածնում այդ մասին ոչինչ յայտ-  
նի չէ:

Հոկտեմբերի 24-ին Մոսկուայի  
Հաղորդական ճեմարանում տեղի է ու-  
նեցել տարեկան հանդէս. Մասնագիտա-  
տական դասարանների ջարտուղար պ.  
Խախանովի կարգադած տեղեկագ. ից ե-  
րևում է, որ անցած տարի դասընթացն  
աւարտել են 9՝ ուսանող և ներկայումս  
մասնագիտական դասարաններում կան  
55 հոգի: Խորհուրդը Գ. Գանանեանի ա-  
նուն 400 ռ. մրցանակը տուել է պ.  
Հայկունու «Նիւթեր հայոց սովորական  
իրաւունքի վերաբերմամբ» վերնագրով  
աշխատութեան համար և բարձր իշխա-  
նութեան հայեցողութեան է ներկայաց-  
րել պրոֆ. Վ. Փ. Միլլերի, Գ. Ա. Խա-  
լաթեանի և Ա. Ս. Խախանովի կազմած  
մի ծրագիրը, որով մասնագիտական դա-  
սարաններին կից պիտի հիմնուի կով-  
կասեան բաժանունը հայոց, վրաց, պար-  
սեց և Աբքաթի լեզուները համար, որ-  
տեղ պիտի պատրաստուեն կովկասագէտ և  
Գովկասի կից սկզբների համար գիտական  
գործիչներ: Ծնածախի անտուշ պրոֆ.  
Վ. Փ. Միլլերն իւր արտասանած ճառի  
մէջ ինքնուրիշ է ճեմարանի անցած տա-  
րուայ դրութիւնը և, ի միջի այլոց,  
մասնաինչ է արել այն բանը, որ Պա-  
րկի համաշխարհային ցուցահանդեսում  
ուսկ մեղայ է շնորհուած ճեմարանի  
մասնագիտական դասարաններին՝ արեւ-  
ելան լեզուների վերաբերմամբ իրենց  
ցուցահանած աշխատութիւնների հա-  
մար:

Փինաններն մինիստրութիւնը,  
Կովկասի գլխաւոր վարչութեան հետ  
համաձայնութիւն կայացնելով, հաստա-

տակ, քարեպիւղ և կարծեմ Տէր-Ղևոն-  
դեանի «Մայրենի լեզու», իսկ փողերը  
տեղին ու տեղը հօրիցս առաւ:

Հայրս գու՛ սրտով շնորհակալութիւն  
յայտնեց ու հեռացաւ:

Ամեն ինչ նոր էր ինձ համար, ես էլ  
նոր էի ամենի համար. աշակերտներն  
ականապիւղ նորեկիս էին նայում, քշիւ-  
շոււ ու աշակերտական շարութիւններ  
անում...:

Այս դասարանը երեք բաժանումներ ու-  
նէր. աշակերտն այստեղ երեք տարե-  
պէտք է նստէր, որ անցնէր միւս մեծ  
դասարանը, ուր առաջին անգամ մենք  
ոտը զըլնը: Իսկ վերջինումս վկայական  
ստանալ կամ աւարտել չկար. բանի տա-  
րի քէֆը կուգէր, կընտեղէր՝ հա՛ կը-  
կարգայիր. քեզ ասող չէր լինի երբէք,  
թէ՛ «հերիք է, արդէն աւարտեցիք, վեր-  
ջացրէք, էլ մի՛ վայր»:

Անկաջնեմ նազի, որ բացի յիշածս  
դասարաններից կար մի ուրիշը ևս, ա-  
ւելի ստորը՝ նորեկ անգրագէտ երեխա-  
ների համար: Դա «հորթանոց»-ը կամ  
«խողաբուն» էր. այսպէս էր կոչում  
մշ այն պատճառով, որ շինութիւնը վատ  
էր, — ընդհակառակը շինութիւնը, ինչ  
պէս վերուում յիշեցի, շատ լաւ էր, — այլ  
այն պատճառով, որ այդ դասարանում

տիւ է նրեանի նահանգի հողային  
տուրքի ընդհանուր գումարը, որ է  
22,568 ռ.:

— Պետերբուրգում, ինչպէս արդէն  
հայտնի է ինք, հանգուցեալ առաւ փի-  
լիսոփայ Վ. Ս. Սայաւեովի յիշատակին  
կազմում է մի ընկերութիւն, որի նը-  
պատակը պիտի լինի ուսումնասիրել  
Ռուսիայում ապրող ազգութիւնների  
կենցաղը ինչպէս ցեղագրական այնպէս,  
և կոյտուրական և իրենց վարք ու  
բարքի տեսակետներից: Այդ նոր ընկե-  
րութիւնը, «Նովոսոս» թերթի ասելով,  
իւր գործունէութեան ծրագիրը խիստ  
ընդարձակ հիմունքների վրայ է դնելու.  
նա մտադիր չէ բաւականաճալ միայն ի-  
րեն հետաքրքրող գործի հետ գիտնա-  
կանօրէն ծանօթանալով. ընդհակառա-  
կեմ, ընկերութիւնը, իւր ծրագրի հա-  
մաձայն, պէտք է յուսաւորութեան աղ-  
բիւր հանդիսանայ օտարազանների հա-  
մար, նրանց մէջ հիմնելով ուսումնարան-  
ներ, տալով նրանց ուսուցչներ և ա-  
մեն կերպ նպաստելով նրանց բարոյա-  
կան և նիւթական վիճակը բարելոքելու  
իւր գործունէութիւնն աւելի զիւրաքանչիւ  
և ազդեանաւոր դարձնելու համար, ըն-  
կերութիւնը մտադիր է իւր ճիւղերը  
բանալու Ռուսիայի զանազան կերպերնե-  
րում և նրա ց մի ընդհանուր կազմա-  
կերպութիւն ապրու: Բացի դրանց, ըն-  
կերութեան անդամները պէտք է գիտ-  
նական-գործնական նպատակով ուղևո-  
րութիւններ կատարեն զէպի այն տե-  
ղերն, ուր ապրում են ամենից շատ օ-  
տարազաններ, մօտիկից ծանօթանա-  
լու վերջիններս վիճակի և կարիքերի  
հետ:

Թիֆլիսի բժշկական-առողջապա-  
հական մասի վերատեսուչը Բ. Գ. Ստե-  
փանեանը քաղաքագլխին տուած մի գե-  
կուցագրով առաջարկում է մի առանձին  
յանձնաժողով կազմել, բնեկու համար  
քաղաքում գտնուած բոլոր գործարան-  
ները մի որոշ տեղ կեդրոնացնելու  
խնդրել: Այս միջոցն անհրաժեշտ է  
ճանաչում քաղաքի առողջապահական  
տեսակէտից, Յանձնաժողովը պիտի կազ-

ընդունուողները բոլորովն անբան էին և  
ընդհանրապէս անքաղաքագլխին տուած մի գե-  
կուցագրով առաջարկում է մի առանձին  
յանձնաժողով կազմել, բնեկու համար  
քաղաքում գտնուած բոլոր գործարան-  
ները մի որոշ տեղ կեդրոնացնելու  
խնդրել: Այս միջոցն անհրաժեշտ է  
ճանաչում քաղաքի առողջապահական  
տեսակէտից, Յանձնաժողովը պիտի կազ-

Սահեցին ամիսներ. սովորեցի շատ  
բաներ. ճանաչեցի վարժապետիս, ըն-  
տելացայ ընկերներս, որին սիրեցի,  
որին ատեցի. իսկ Տէր-Ղևոնդեանի հէջը,  
չու՛նը, նու՛նը, կատուն ու մու՛նը՝ թու-  
թակի պէս սերտեցի: Յիշում է ասել  
բանաստեղծը ո՛վ անհոգ օրեր, երջա-  
նիկ ժամեր, անցան, գնացին, յետ չեն  
դաւնալու...:

Մի օր, չեմ իմանում ինչ էր պատա-  
հել. հա՛մօ վարժապետը յուզուած բոր-  
բորեւած ներս ընկաւ դասարան ու բա-



ԳՈՐԶԱՐԻ. -- Մետուկնն անակնկալ կերպով յարձակում գործեց Սկիման և Վերմանն գնեղախնիքի վրայ՝ Օտտոսհոուրի և Լիխտենբերգի միջև և կորուստներ պատճառեց նրանց, խլելով մի քանի

